

חלב נכרים

ראשי-פרקים:

- א. מירתת
- ב. חלב טמא אינו מצוי
- ג. חליבה בבית היהודי
- ד. כאשר יש לגוי אינטרס שלא לערב
- ה. שינוי נסיבות
- ו. וודאות
- ז. סיכום

במשנה במסכת עבודה זרה (לה, א) מנויים איסורים השייכים למאכלי גויים, אחד מהם הוא "חלב שחלבו עובד כוכבים ואין ישראל רואהו..."¹. הגמרא מסבירה שאין חשש שהגוי יחליף את החלב בחלב טמא, משום שצבעו שונה משל הטהור, אלא טעם האיסור מחשש של עירוב חלב טמא². וכן פסק השו"ע (י"ד קטו א).

אף שהאיסור אינו נתון במחלוקת, כבר הראשונים העידו שיש מקומות שנהגו להקל בו³. מנהגים אלו התבססו על שני סוגי היתרים: א. היתרים המובאים בגמרא בהם יש לפסוק לקולא. ב. טענות על שינוי המציאות מתקופת התלמוד לתקופתנו. על מנת לנתח ולפסוק את הדין בימינו, יש לברר את הרלוונטיות של ההיתרים שהוזכרו בהתאם למצב המשק המודרני.

א. מירתת

במשנה (שם ל"ט): מובא "ואלו מותרים באכילה - חלב שחלבו עכו"ם וישראל רואהו", כאשר ישראל משגיח על החליבה - אין חשש לעירוב חלב טמא והחלב מותר. בגמרא מבואר שהדבר מותר גם כאשר היהודי אינו רואה את החליבה ממש אלא "כי קאי חזי ליה וכי יתיב לא חזי ליה, כיון דכי קאי חזי ליה - אירתותי מירתת ולא מיערב ביה", לפי דברים אלו אין חובה שתהיה השגחה תמידית על החליבה, אלא די בהשגחה שתגרום לגוי לפחד לערב חלב טמא מחשש שייתפס.

על פי עיקרון זה³ פסק הרמ"א כדברי רבינו תם שהתיר לשפחה לחלוב בבית של ישראל או בדיר

1. בירושלמי (פ"ב ה"ח) הטעם הנ"ל הוא טעמו של רבי ירמיה, אך דעת ריב"ל שטעם האיסור הוא משום חשש גילוי (שמא השאיר הגוי את החלב מגולה והטיל שם נחש את ארסו). למסקנה הבינו כל הראשונים שפסקינן כדעת הבבלי שכתב בפשטות שהטעם הוא משום חשש עירוב חלב טמא (למעט דעת הר"ח שכתב בהגהות מימוניות (מא"א פי"ג הי"ג) שדעתו שפסקינן טעמא דגילויא, וכן הסביר את פשט הבבלי. אמנם בר"ח שלפנינו הוא מסביר את הגמ' כטעמא של חשש עירוב חלב טמא לא משמע דפסק כטעמא דגילויא),

2. כ"כ התשב"ץ (שם) שבמקומו נהגו היתר, והפר"ח מעיד שכן נהגו באמסטרדם, וכן הביא בב"י שיש שהקילו בגבית עכו"ם, והחת"ס (שם) הביא מקום שנהגו להקל בלחם שמעורב בו חלב, ובאג"מ (יור"ד ח"א מ"א) כתב שכן נהגו ת"ח ויר"ש להקל באמריקה.

3. כ"כ הגר"א קט"ו ז', וכן משמע מהגהות ש"ד (שם).

שלו אף שבעל הבית אינו נמצא במקום, משום שעצם היותה בבית הישראל גורם לה לחשש ויראה לערב חלב טמא⁴. אם כן רואים שבכל אופן שבו הגוי ירא לערב חלב טמא החלב מותר.

על פי יסוד זה כתב החזון איש⁵ (יו"ד מא, ד) ש"יש מקום להתיר" חלב גוי כאשר יש פיקוח ממשלתי שלא יערבו חלב טמא ומחלבה שתתפס בעירוב של חלב אחר תיקנס, ואף רישיון המסחר עלול להינטל ממנה⁶, ולכן הגוי ירא לערב חלב אחר והחלב מותר.

אחרונים רבים לא הסכימו להיתר זה משני טעמים: א. העונשים הניתנים למי שנתפס מערב חלב אחר אינם מבוררים לכולם, ויתכן שהגוי לא יחשוש מהם. ב. משום ש'לא פלוג רבנן' ו'אף שבטל הטעם לא בטלה הגזירה'⁷. טעם זה קשה משום שהיתר 'מירתת' הוזכר כבר בדברי חכמים. יתכן שכוונתם שאין להתיר אלא כעין דברי חכמים, כאשר הגוי חושש להתפס בשעת מעשה, ולא כאשר הוא חושש להתפס לאחר מכן.

ב. חלב טמא אינו מצוי

הגמרא (שם) מבררת את גדרי ההיתר ומביאה ברייתא "יושב ישראל בצד עדרו של עובד כוכבים, ועובד כוכבים חולב לו ומביא לו ואינו חושש", מהברייתא משמע שהחלב מותר כאשר הישראל יושב בקירוב אל החליבה, אף שאינו רואה אותה, ועל כך שואלת הגמרא "היכי דמי? אי דליכא דבר טמא בעדרו פשיטא".

הראשונים נחלקו מה "פשיטא" לגמרא כאשר אין בהמה טמאה בעדרו:

א. השערי דורא⁸ (שם) מביא בשם הרב שר שלום גאון, שאם ידוע שאין לגוי דבר טמא בעדרו אין חשש לעירוב חלב טמא, ופשוט שהחלב מותר אף אם אין יהודי היושב ליד החליבה.

ב. דעת המרדכי (תתכ"ו) שפשוט לגמרא שכאשר אין בהמה טמאה ברפת, אין חשש לעירוב של חלב טמא, אך הדבר מותר רק כאשר היהודי יעמוד בצד עדרו, וכן דעת ראשונים רבים⁹.

להלכה הסכימו הפוסקים¹⁰ כדעת המרדכי שהחלב מותר רק כאשר ישראל יושב בצד החליבה, אלא שנחלקו בטעמו¹¹:

בשו"ת הרדב"ז¹² (שם) הביין שטעמו משום "לא פלוג רבנן", וחכמים התירו את החלב רק כאשר

4. אמנם בשערי דורא (שם) כתב ש"אע"פ שהיה מותר, דבר מכוער הוא לעשות כן לכתחילה", היינו להסתמך על 'מירתת' כשאלה הישראל רואה (כן פירש דבריו מהרא"י בהגהות שם, וכן באו"ה שם), אך הרמ"א לא הזכיר זאת.

5. ומשמע שזה גם יסוד היתרו של האג"מ ביור"ד א' מ', אך בסימן מ"א נראה שיסוד היתרו שונה.

6. כ"כ באג"מ שם.

7. כ"כ בילקו"י יא, וכן בשו"ת מאמר מרדכי (הגר"מ אליהו) חלק א', ובמנח"י ח"י לא טו. ובשו"ת חלקת יעקב (יו"ד ל"ה)

הביא עדויות שאף החזו"א לא הסכים עם היתר זה לדינא אלא בשעת הדחק, וגם בילקו"י שם כתב להתיר לסמוך על היתר

זה בשעה"ד, כגון במקום שאין בו חלב ישראל בקביעות.

8. וכ"כ התשב"ץ שם.

9. הר"פ (מובא בתשב"ץ שם), הסמ"ק (רכ"ג) ושערי דורא (שם) וכן בפשטות בב"י ובדרכי משה בסימן זה.

10. רמב"ם (שם), רשב"א (שם), טור (קט"ו) ושו"ע ורמ"א.

11. דעת התוספות (ד"ה אי דליכא) שהטעם משום דחיישינן ג"כ לגילוי, ולכן יושב בצד עדרו משמעותו שהוא תופס בידו

את הכלי אף שאין רואהו, וכן אין גילוי. וא"כ לדידיה היום דלא חיישינן לגילוי אפילו אם אינו עומד בצד עדרו שרי. אמנם

אין זה משמעות דברי המרדכי.

12. והבינו כן גם מלשון השערי דורא (שם) שכתב "כיון דלא ליפוק חורבא מיניה" משמע דלא ליפוק חורבא דתבתל

הגזירה (אמנם הפר"ח הסביר דלא ליפוק חורבא היינו שלא יתערב חלב טמא מבחוץ), וכן הבינו המטה יהונתן (ד"ה חלב)

הישראל יושב בצד עדרו, אף כאשר אין חשש לעירוב חלב טמא. אחרונים רבים נקטו כהבנה זו שחכמים אסרו בכל מקרה חלב גוי שנחלב בלא השגחה¹³.

אמנם הפר"ח (קטו, ו) הבין שעל אף שאין בהמה טמאה ברפת, עדיין ישנו חשש שיביא הגוי חלב טמא מבחוץ, ולכן התירו את החלב דווקא כאשר ישב יהודי 'בצד עדרו' והשגיח שהוא לא הביא חומרים מבחוץ. לפי דבריו יתכן שאם בכל העיר אין בנמצא חלב טמא, אין חשש שמא יביא חלב טמא מבחוץ, וממילא החלב יהיה מותר גם כאשר לא השגיח יהודי על החליבה¹⁴, וכן פסקו הרבה ראשונים¹⁵ ואחרונים¹⁶.

אלא שהעובדה שחלב טמא אינו מצוי בינינו הובאה כבר בראשונים, ובהגהות מהרא"י (על השערי דורא שם) הסביר שזהו הטעם העומד בבסיס היתרו של ר"ת שהתיר חלב שחלבו השפחות בלא השגחה, משום "דהאינדא לא שכיח כלל דבר טמא שחולבים ממנו", אך אף על פי כן לא התיר את החלב בכל מקרה, אלא רק בשפחות שחולבות בבית הישראל, וגם הבהמות של ישראל¹⁷, "אמנם חלב שחלבו גוי מבהמה שלו לא שרינן כלל"¹⁸.

אם כן, אנו מוצאים שכבר בזמן הראשונים לא היה חלב מצוי, ואעפ"כ לא התירו את החלב לחלוטין¹⁹, מאידך גיסא אנו רואים שסברא זו טובה על מנת להצטרף לסברות אחרות להקל.

ג. חליבה בבית היהודי

כמובא לעיל, נפסק שיש להתיר חלב שנחלב על ידי שפחה בבית הישראל כאשר מדובר בבהמות בבעלות יהודית. יש שהעלו להתיר על פי זה חלב שנחלב על ידי פועלים גויים החולבים בקיבוצים וכדו²⁰, אך העירו שכאשר בעל הבית אינו שומר מצוות, היותו של הגוי בביתו אינה גורמת לו ראה לערב חלב טמא, משום שידוע שלא אכפת לו מעניני הכשרות²¹. אמנם יש שחלקו על כך²²

ועה"ש.
 13. מטה יהונתן שם, כה"ח ט"ו שכן כתבו בחקקי לב וברכי יוסף, והסכימו שרק במקום שכבר נהגו להקל ניתן להקל. וכן פסק בדרכי תשובה, וכן בחכמת אדם כלל ס"ז, ובאבני נזר ק"ג ז', ובילקורי" פ"א ח', וכן בשבט הלוי ח"ו, ק"י.
 14. מהסבר הפר"ח לא מוכרחים להסיק שכאשר לא יהיה חשש להבאת חלב טמא מבחוץ יהיה מותר בלא השגחה, משום שיתכן שמכיון שחכמים גזרו וחששו להבאת חלב מבחוץ, אנו נאמר שאף אם בטל הטעם לא בטלה הגזירה, ואף בימינו החלב יותר רק כאשר ישראל יושב בצד עדרו. (בצורה דומה הסביר בשו"ת הרשב"ש (תקנ"ד) את הגמרא). אך אפשר לדייק כן מדברי הגמרא "פשיטא", משמע שאף בלא שהיתה הברייתא כותבת כן היינו מתירים, וא"כ משמע שמבינה הגמרא שמראש לא גזרו כאשר אין לחשוש לדבר טמא.
 15. רש"י בספר האורה (ק"י), והרדב"ז (ע"ה), והתשב"ץ (שם) והרשב"ץ (תקנ"ד) וכן הכפתור ופרח (פ"ה) בשם ספר העינים.
 16. הפר"ח (שם) והחזו"א (שם) ואגרות משה (שם). וכן הוא בלקט הקמח, אלא שהצריך שלא תהיה בהמה טמאה מצויה כלל בעיר, ולא מספיק שלא יהיה חלבה מצוי, או שלא יהיה מצוי שחולבים אותה.
 17. יש להבין מה מוסיף הענין שהבהמה של ישראל.
 18. כן פסק הש"ך ס"ק יג, וכן דעת הפר"ח (י') והחכ"א (ס"ז, ב') וכה"ח (כ').
 19. אפשר אמנם לחלק, שבזמנם היה החלב הטמא מצוי קצת, והיום אינו מצוי כלל, אך קשה להכניס זאת בלשון הש"ך שכתב "דעכשיו לא שייך כלל דבר טמא, שאינו מצוי" וכן צ"ע אם נחשב אינו מצוי כלל בימינו, כיון שבמקרים רפואיים ניתן לרכוש חלב נאקות ומוצריי.
 20. כן משמע מדברי הגר"ש אלישיב הובאו בנתיב החלב א', ובנתיבות הכשרות 16.
 21. כך העיר הגר"ש אלישיב שם, אמנם הביא הרב אפרתי סברא להקל בזה כיון שלבעה"ב גם אכפת שלא יערבו חלב אחר כיון שזה מוריד את איכות החלב, ואף יכול לפסול את המשלוח, וא"כ שייך כאן מירתת מטעם זה. (עיין בנתיב החלב א', ובנתיבות הכשרות 16), ומכל מקום אף הגר"ש אלישיב היקל לסמוך על היתר זה לענין אבקת חלב (עיין בנתיב החלב ג').
 22. בשו"ת תשובות והנהגות ח"א, תפ.

שהחליבה ברפת אינה נחשבת כחליבה בביתו של ישראל, כיון שאינו גר שם.

ד. כאשר יש לגוי אינטרס שלא לערב

האמוראים בגמרא (שם לה.) מביאים טעמים שונים לסיבת איסור גבינת גויים. דעת רבינו חננאל (לה:)²³ שהטעמים שהובאו נאמרו קודם שנגזר איסור על חלב גויים, אך אחר שנגזר האיסור אין צורך למצוא טעם מיוחד לאיסור גבינת גויים, כיון שנעשתה מחלב גויים שאסור בפני עצמו.

התוספות²⁴ (לה: ד"ה לגבינה) לעומת זאת הסבירו שמכיון שהגוי חולב את החלב כדי לעשות את הגבינה בעצמו, אין חשש שמא יערב בו חלב טמא, כיון שחלב טמא אינו מתגבן היטב והוא יפריע לו בעבודתו²⁵, ולכן היו צריכים למצוא טעמים אחרים לאיסור גבינת גויים. לדבריו נראה שבימינו, שכל משלוח של חלב עובר בדיקת איכות מדגמית, ניתן לאמוד את דעתו של בעל המשק שיקפיד שלא יתערב בחלב מאומה, כדי שלא ייפסל המשלוח או ישלמו עבורו סכום מופחת (הדבר נכון כאשר בעל המשק חולב את הפרות בעצמו, אך לא כאשר חולב אותם פועל גוי שלא אכפת לו מכך). למעשה הרמ"א (שם, ב) פסק את דברי התוספות בדיעבד בלבד, והסביר הש"ך (ס"ק כב) שאין לסמוך על כך אלא בהפסד מרובה²⁶, אך הט"ז (ס"ק יא) דחה היתר זה לחלוטין, משום ש"לא פלוג רבנן".

כעין זה כתב התשב"ץ (שם) שאם חלב הגוי לשימוש עצמי, יש שהתירו החלב משום שודאי לא יזייף ויערב חלב טמא לעצמו. אמנם הרמב"ם (שם) כתב בסתמא "חלב הנמצא בידי גוי אסור", ומשמע שאפילו כאשר חלבו לעצמו, וכן פסקו הטור (קטו), הראשונים והאחרונים²⁷.

ה. שינוי נסיבות

בגמרא (לד:): מובא שגם בתבשילים שחששו לעירוב יין של גויים, כאשר שהיין יקר יותר מהמוריים אין לחשוש לכך. הרמב"ם כתב (פי"ז כ"ו) "וכזה מורין בכל דבר שחוששין לו שמא עירבו בו הגויים דבר אסור, שאין אדם מערב היקר בזול שהרי מפסיד". על פי זה כתב התשב"ץ (שם) שגם בענייניו יש להתיר חלב גוי כאשר החלב הטמא יקר יותר מהחלב הטהור²⁸. אמנם הרשב"א (תה"ב הארוך

23. וכן הוא בהגהות הרמ"ך על הרמב"ם פט"ו.

24. וכן בהגהות אשר"י כאן.

25. פרופ' זרע עמר וד"ר דוד אילוז מהמחלקה ללימודי ארץ-ישראל וארכאולוגיה שבאוניברסיטת בר-אילן בשיתוף של ד"ר עוזי מרין מהמעבדה לחקר החלב, מינהל המחקר החקלאי, מכון וולקני, בדקו את תקפותו של מדד גיבון החלב כאמצעי מבחין בין יונקים טהורים לטמאים, ועד כמה ניתן לסמוך על מדד זה באופן מעשי. תוצאות הבדיקה הראו על יצירת גבן בחלב של פרה, עז, כבשה, ג'אמוס, יחמור אירופאי, אייל אדום, יעל וג'ורף – המוגדרים כבעלי חיים טהורים. לעומת זאת, לא נוצר גבן מהיונקים הבאים המוגדרים כבעלי חיים טמאים: חלב סוסה, נאקה, אלפקה, ארנבון, קוף, כלבה, חזירה וחלב אם (אדם). המחקר חושף בין היתר את העובדה שלא ניתן לייצר גבינת גמלים בשיטה המסורתית הרגילה, והדבר מתאפשר רק על ידי ערבוב עם חלב בהמות טהורות או באמצעות תוספים אחרים. עיין בד"ד – כתב עת לענייני תורה ומדע, הוצאת בר אילן.

26. בחכמת אדם (סז, ו) הבין שדעת הש"ך שאם הגיע החלב ליד הישראל בעודו חלב יש להקל לחלוטין לעשותו גבינה. על פי זה הקילו בשנים קודמות במחלבות תנובה לעשות גבינה מחלב עיזים של גויים, כיום הפסיקו בתנובה להשתמש בהיתר זה, אך ממשיכים להשתמש בו במחלבות אחרות. עיין במאמרו של הרב ויטמן באתר תנובה.

27. מהרי"ק בשם סמ"ג (הובא בבי"י), הסמ"ק רכג, הש"ך ס"ק א, והט"ז ס"ק א.

28. וכן משמע פשט הרמב"ם שכתב להורות כן "בכל דבר" שחיישין בו לעירוב, ולא מצאנו בכלל עוד הרבה דברים שחששו בהם לעירוב חוץ מחלב גוי. וכן הוא במאירי, וכן כתבו הפר"ח והפרי תואר, וכן משמע שפסק בכה"ח (ורק סייג כדברי הבית מאיר שצריך לבדוק שלא יהיה החלב יקר מאוד במידה שהגוי לא יוכל למוכרו לאף אחד ויערב כדי שיקנו ממנו).

ג', ו') כתב שלא נאמר ההיתר אלא ביין, ולא בחלב שנאסר במניין, וכן פסקו רבים²⁹.

מחלוקת זו תלויה בהבנת מקור האיסור של חלב גויים, ולמעשה ישנן שלש שיטות בכך:

א. הרמב"ם (מאכלות אסורות יג, יג) כתב: "יתן הדין שכל חלב הנמצא ביד גוי אסור", מדבריו משמע³⁰ שלא היה במהלך הדורות שלב שבו ישב בית דין וגזר על חלב עכו"ם, אלא בכל חלב גוי יש חשש שמא נתערב בו חלב טמא ו"ספק דאורייתא לחומרא", וכן כתבו עוד כמה ראשונים³¹. לשיטה זו כאשר מכל סיבה שהיא אין ספק שלא ערב הגוי חלב טמא - בטל האיסור³².

אמנם בשו"ת חתם סופר (יו"ד קז) חידש שאף לפי דעה זו, מכיון שקיבלו עליהם ישראל איסור זה של חלב גוי הרי הוא אסור עליהם בתורת נדר, וממילא אין להתירו אף בשינוי הנסיבות.

ב. מדעת ראשונים רבים³³ משמע שאיסור חלב גוי נגזר כגזירת חכמים לכל דבר³⁴, וכן משמע מדעת רוב האחרונים³⁵ והפוסקים. יש הסוברים שגזירה זו נגזרה במניין, ולכן אין להתיר אף אם בטל הטעם³⁶, ובערוך השלחן הוסיף שישנם טעמים נסתרים שעל פיהם פסקו חכמים את דבריהם, ולכן אין להקל גם כאשר בטלה טעם הגזירה לפי ראיות עינינו³⁷.

29. שו"ת חתם סופר שם, בית מאיר, קול הרמ"ז (כלאיים פ"ט, ב'), תשובה מאהבה (בהקדמה), ספר הזכרונות פ"ג, ובשו"ת חקקי לב סימן ל', ובעה"ש ו', וכן הוא במנח"י שם, ובשבה"ל שם, ובילקו"י פ"א י"א.

30. כך הבין מדבריו התשב"ץ ח"ד טור א' ל"ב, וכן נראה מפשטות לשונו. אמנם בכסף משנה בהלכה ט"ז נראה בפירוש שמתייחס לחלב גוי כגזירה, ויש לעיין אם הבין כך בלשון הרמב"ם או שכתב כן מדיליה.

31. רש"י בספר האורה ח"א ק"י (אף שממה שהביא השערי דורא דיני חלב של גוים פ"ב בשמו משמע להיפך), וכן דעת התשב"ץ (שם), הרדב"ז (יור"ד ח"ד ע"ה), הריב"ש (שצ"ד), הרשב"ש (תקנ"ד) וכן הביא הכפתור ופרח (פ"ה) בשם ספר העיתים. וכן גם פטט לשון הגמרא ששואלת "ואי משום איערובי ניקום (נעמיד החלב לגבינה ונראה אם יעמוד, שחלב טמא אינו עומד)", ונראה מפשטות הלשון שאם אפשר לבדוק אם מעורב חלב טמא היינו מתירים ולא אמרינן "לא פלוג". וכן משמע ממשמעות הלשון בדף ל"ט: שג"כ כותבת "אי ליכא בעדרו טמא פשיטא", ואם זה גזירה למה כ"כ פשוט שלא גזרו חכמים בין על יש בעדרו טמא ובין בליכא.

32. כן כתבו התשב"ץ בדעת הרמב"ם, וכן דעת הרדב"ז ע"ה. ואולי כן היא דעת הפר"ח. והבאנו קיבוץ הדיעות בהערות בתחילת המאמר.

33. כ"כ הרשב"א תה"ב הארוך ג' ו', ובתה"ב הקצר שם, וכן הבין עה"ש (ד') מדעת השערי דורא שם (ודלא כמו שהבין ממנו הפר"ח קט"ו), וכן הבין הרדב"ז (שם) מדעת הסמ"ק והמרדכי והר"פ דלקמן (ודעת הפר"ח שא"א להביא מהם ראיה לענין זה), וכן דעת המאירי (וכן פירש החת"ס יור"ד ק"ז את דעת רש"י המובאת בשע"ד).

34. אלא שיש לעיין מדוע אנו זקוקים לגזירה דרבנן, הרי הדבר אסור מצד ספק דאורייתא, ולכן יש שלש אפשרויות: א. קיבעו חכמים את הספק כדי לעשות "לא פלוג". ב. קיבעו חכמים את הדבר בגזירה כדי שלא יצטרף ספק זה לספק ספיקא.

ג. אולי הראשונים הללו סוברים שאין זה עומד בגדרי ספק דאורייתא שדינו לחומרא ש"אחזוקי איסורא לא מחזיקינן". 35. כ"כ הכס"מ (שם הט"ז), וכן כתבו הש"ך (קט"ו ס"ק י"ד ועוד), והט"ז (ס"ק י"א ועוד), ובאר היטב (שם), והחת"ס שו"ת חת"ס יור"ד ק"ז, ועה"ש (שם).

36. כן כתב הרשב"א בהת"ב שם, והרמב"ן (לה: ד"ה "אלא"), וכן המ"מ ס"ק ל"א, וכ"כ החת"ס יור"ד ק"ז, וכן החי"א ס"ז א', ובית מאיר, ומטה יהונתן, ועה"ש ה' (ותמוה, שבס"ק ט"ז כתב בהדיא שחלב לא נגזר במניין ואם נדע שלא התערב בו חלב טמא שרי), וכן שבט הלוי ח"ו ק"י, ומנח"י ח"י ל"א.

לפי שיטות אלו יש להבין מדוע שאלה הגמרא "אי משום איערובי ניקום (נעמיד את החלב להיות גבינה), דאמר מר חלב טהור עומד חלב טמא אינו עומד". וקשה כיצד רצתה הגמרא להתיר ע"י גיבון, הרי זו גזירה שנגזרה במנין שאינה בטלה? לדבריהם יש לומר (וכן משמע"ע בשו"ת הריב"ש שם) שדברי הגמרא נאמרו לברר מדוע חכמים גזרו אף על פי שאפשר לגבן את החלב ולבודקו, אבל אחר שגזרו חכמים אין לנו להתיר על סמך בדיקות אחרות. 37. ובכמה מקומות הביאו האחרונים ראיות לכך שאף שנראה שאין זה שייך בימינו מכל מקום יש כמה סיפורים על מקרים

ג. יש הסוברים שעל אף שהיתה גזירה מדרבנן, לא גזרו אלא כאשר יש חשש לאיסור עירוב חלב טמא – אך אם בטל החשש בטלה הגזירה³⁸.

ו. וודאות

בשו"ת אגרות משה (יו"ד א, מז) כתב שמכל ההיתרים שהוזכרו אפשר ללמוד שכאשר יש לנו ידיעה ברורה שלא התערב כאן חלב גוי – החלב מותר, האגרות משה הביא ראיות נוספות מחלקי התורה שידיעה ברורה נחשבת כראיה ממש, וכאילו 'ישראל רואהו'. וממילא כיון שהיום ברור לנו למעלה מכל ספק שלא התערב חלב של בהמה טמאה בחלב המסחרי שלנו (משום שאינו מצוי, ומשום שישנם נהלים קפדניים ועוד), ממילא נחשב כאילו ישראל רואה את החליבה והחלב מותר. רוב חליבת הפרות בימינו מתבצעת באמצעות מכונות חשמליות כשיד אדם אחראית רק להלבשת המשאבה על העטין. כבר כיום יש שאומרים שאין אפשרות להתאים את המשאבות לדדי החלב של בהמות מסוגים אחרים, ולכן אין לחשוש לעירוב חלב טמא. בשנים האחרונות מתפתחת צורת השאיבה הרובוטית, שעושה את כל פעולת השאיבה באופן אוטומטי, המערכת מזהה את הבהמות ומתאימה להן את צורת המשאבות. למערכת זו בלתי אפשרי לחלוטין להחזיר חלב של בהמה טמאה בזמן השאיבה³⁹.

בתשובה זו של האג"מ משמע שהתיר זאת באופן מוחלט: "זוהו הוא גם לכו"ע, דאין טעם חלוק בזה, ולכן הרוצה לסמוך ולהקל יש לו טעם גדול ורשאי, וכמו שמקילים בזה הרוב בני אדם שומרי תורה, וגם הרבה רבנים... אבל מ"מ לבעלי נפש מן הראוי להחמיר... וכך אני נוהג להחמיר לעצמי", אמנם בחלקים מאוחרים יותר (ח"ג, טז, וח"ב לה) משמע ממנו שאין להתיר דבר זה אלא בדיעבד ובשעת הדחק.

בשו"ת חלקת יעקב (יו"ד לה) דחה את דברי האג"מ, וכתב שאין להתיר את החלב אלא באופנים המדויקים שהוזכרו בחז"ל, אך ידיעה בלא ראייה אינה מספיקה לכך.

ז. סיכום

כדעת הגר"מ פיינשטיין נוהגים למעשה כל גופי הכשרות המרכזיים בצפון אמריקה, הנותנים הכשר לתוצרת חלב גם כשזו מיוצרת מחלב שנחלב ע"י נכרים ללא נוכחות ישראל, בלא ציון הסתייגות כלשהי על ההכשר. כמוכן, שגם שם יש המחמירים ומקפידים על חלב ישראל בלבד, וכן הורה גם הגר"מ פ"ע עצמו למהדרין, ולצורך מחמירים אלו יש גם תוצרת הכשרה למהדרין המסומנת בסימון "חלב ישראל"⁴⁰.

שקרו לכאלו שלא הקפידו על חלב עכו"ם ונכשלו, כן הביא בעה"ש ו', ובדרכי תשובה, ובילקו"י, ועוד.
38. כן כתב המאירי לה, וכן אולי משמע מלשון הפר"ח. וכך אפשר לדקדק מדברי ר"ת (לה. ד"ה "חדא") שאף בגבינה שודאי נאסרה במנין התיר כיון דלא שכיחי נחשים ו'ודאי כשאסרו מתחילה לא אסרו אלא במקום שהנחשים מצויים", וכוותיה משמע בסמ"ק שלא אסר אלא מפני שחשש לטעמים האחרים. והנה השו"ע פסק לאיסורא, והמג"א והגר"א הבינו שטעמו משום שגבינה נאסרה במניין ולא פלוג, אבל הט"ז הבינו כסמ"ק ולדידיה א"כ אף במקום שיש גזירת חכמים אם בטל הטעם בטלה הגזירה. ולשון הבאר היטב "דלא פלוג רבנן כיון דאיכא שמעמידים אותה גם עכשיו בעור נבילה", ולכאורה משמע מלשונו שאף דאמרינן לא פלוג, אם תשתנה המציאות לגמרי ודאי יש להתיר, וכך לכאורה הבין בדעת המג"א.

39. ראה מאמר יסודי בנושא זה שנכתב בקובץ בנתיב החלב ג'.

40. ראה מאמר של הרב וייטמן באתר תנובה.

אמנם הסכמת רוב גדולי האחרונים לאסור את הדבר⁴¹, וכך נוהגים בארץ ישראל (וכאמור על פי החתם סופר אף אם הלכה כמקילים, המנהג נותן לזה גדר של נדר), ועל פי זה נקבע בנהלי הרבנות הראשית: "הרבנות הראשית לישראל אינה מאשרת חלב נכרי בצורה של נוזל, ועל כן אין לייבא משקה או מוצר מזון המכיל חלב נכרי אלא אם כן מדובר באבקת חלב". *

41. כ"כ מנח"י שם, שבה"ל שם, כ"כ הגר"מ אליהו בקול צופיך 145 וכן הביא בשמו בספר הכשרות כהלכה, ועוד, וכ"כ בילקו"י שם.

* **הערת העורך:** במאמרי בנושא חלב נכרים בימינו בתחומין כד נימקתי מדוע אין כיום הצדקה להבחנה זו שבין חלב ניגר לאבקת חלב.